

מערכה רעד. ספקות בהלכות הפרים והשעירים הנשרפים (קד-ב, קה,א)

קיים בפרים הנשרפים, אף על פי שמצאנוהו רק בדבר הנאכל או הקרב⁶. משתמע, אפוא, שכדי להפקיע את בשר הפרים מפסול כלשהו נדרשת סברה מיוחדת.

הגמ' מנסה לפשוט את הספק מכמה מקורות, ודוחה את ראיותיה. בין השאר, רבא פושט שלינה אינה פוסלת, מברייתא האומרת שמחשבה על בשר הפרים לשורפם לאחר זמנם אינה מפגלת, והגמ' דוחה את ראיתו, שאפשר שלינה פוסלת אבל לא מחשבה⁷.

ב. פסול יציאה

ר' אלעזר מסתפק באשר לבשר הפרים הנשרפים שיצא מן העזרה לפני זריקת הדם, האם נפסל מלהישרף כהלכתו מחוץ למחנה⁸. ר' ירמיה בר אבא מבאר את הספק: בגמ' לעיל (פ"ט, ב) מצינו מחלוקת אודות בשר קדשים קלים, הנאכל בירושלים, שיצא מן העזרה לפני זריקת דמם: ר' יוחנן מכשיר אותו, מפני שהוא מיועד לצאת מן העזרה ולהאכל בירושלים לאחר זריקת הדם, וריש לקיש פוסלו, מפני שיצא טרם זמנו. לדעת ר' יוחנן, אין ספק שגם בשר הפרים אינו נפסל ביציאתו מהעזרה, שהרי לכך הוא מיועד. לעומת זאת לדעת ריש לקיש יש מקום לחלק: בשר קדשים קלים יכול להאכל בירושלים, אבל אין חובה להוציאו מהעזרה, ומותר לאוכלו בתוכה; אולם בשר הפרים הנשרפים – חובה להוציאו.

ג. יציאת רוב הפר

ר' אלעזר מסתפק באופן מסוים שבו הוצא הפר, האם הוא נחשב כמי שיצא רובו: מחצית הפר יצאה ומחציתו עדיין בפנים, אלא שבחלק היוצא ישנו אבר שרובו כבר יצא – האם מיעוטו של אותו אבר נגרר אחר רובו ומחשיב את החצי שבחוץ כרובו בחוץ?⁹

6. הקושי מתחזק מהשוואה לסוגיה בדף כ' על קידוש ידים ורגלים: הגמ' שם דנה על פסול הקידוש בלינה, יציאה וטומאה, וכאן רק על שניים מהם, ומשמע שיש כאן סברה מיוחדת בלינה ויציאה בלבד. אך יש להעיר, שלכאורה קיימת גם סברה חזקה לומר שגם טומאה אינה פוסלת את בשר הפרים, מפני שהוא עצמו מטמא את העוסקים בהוצאתו.

7. לכאורה דחייה זו פשוטה ומתבקשת, שכן בפיגול נאמר: "אם האכל יאכל" (ויקרא ז, יח), אכילת אדם ומזבח, ופשיטא שהחושב לעשות בקרבן מעשה אחר אינו פוסל אותו. ואדרבה, ניתן לשמוע מן הברייתא שיש זמן קצוב לשריפה ויש איסור לעכב את השריפה לאחר אותו זמן, ובכל זאת החושב לעשות כך אינו מפגל (כן הקשה בחמדת דניאל).

8. בעולת שלמה חידש, שבפר כהן משיח ופר העלם דבר שייך פסול יוצא אפילו לאחר הזריקה לפני הקטרת האימורים, על פי סדר הכתובים בפרשת ויקרא, שהקטרתם הוזכרה לפני שריפתם. אולם בפר ושעיר של יום הכיפורים השריפה קודמת להקטרה, למרות שבסדר הפסוקים באחרי מות ההקטרה קודמת, על פי הגמ' ביומא ע"א, הקובעת שסדר העבודה איננו כסדר הפסוקים. ב"טל תורה" חולק, ודעתו שלאחר הזריקה אין עוד פסול יוצא.

9. כאשר יצא רוב הבהמה, וברוב קיים אבר שמיעוטו בפנים – מסקנת הגמ' שהדבר פשוט שהולכים אחר רוב הבהמה, ודינו כבחוח (כיוצא בזה בחולין ע"א לגבי לידת בכור).

בחטאות הפנימיות, שדמן ניתן בהיכל, קבעה התורה דין מיוחד, שבשרן יוצא אל מחוץ למחנה ושם ישרף. שריפה זו איננה "הקטרה": הקרבת קרבן אינה נעשית אלא במקדש, ואילו תכליתה של שריפה זו היא ביעור הבשר, והעוסק בהוצאת הבשר ושריפתו אף נטמא (ראה מערכה רעב). בסוגיה כאן מובאים חמישה ספקות של האמורא רבי אלעזר¹ הנובעים מאופיה המיוחד של שריפה זו: האם הדברים הפוסלים את הקרבנות הקרבים במקדש פוסלים גם את בשר הפרים? מהי ההגדרה המדויקת של יציאת הפר מחוץ למחנה, הגוררת את טומאת העוסקים בו? בשאלות אלה ועוד, יש לברר את צדדי הספק ואת דרך ההכרעה בו².

א. פסול לינה

ר' אלעזר³ מסתפק האם לינה פוסלת את בשר הפרים הנשרפים. רש"י (ד"ה בבשר) כותב, שלא מצאנו מקור לפסול לינה אלא בקרבן העולה למזבח ("ולא ילין חלב חגי", שמות כג, יח), או בקרבן הנאכל ("לא תותירו ממנו עד בוקר", שמות יב, י), ולא מצאנו כן בשריפת קרבן שלא כהקטרה על המזבח⁴. נראה מדבריו שהספק הוא במקור הלימוד: האם ניתן ללמוד מן הפסוקים הללו גם על מה שלא נאמר בהם, או ש"אין לך בו אלא חידושו"? ברם, מלשון הגמ' "כי מהניא לינה בבשר, דבר אכילה הוא... או דילמא לא" משתמע שיש גם סברה בדבר: פסול לינה יסודו בכך שאוכל שלן נפגם בטעמו ומראהו, ולכן שייך לאומרו בדבר הנאכל לאדם או למזבח, אבל שריפת הבשר, שאיננה אכילה – אפשר שאין הלינה פוגמת בה כלל (נתיבות הקודש)⁵.

ראיה לדבר, מצדדי הספק להלן על פסול יוצא: הגמ' מציינת כטעם להיתר את העובדה שזהו קרבן שחובה להוציאו, ולא מסתפקת בכך שמעיקרא פסול יוצא נאמר רק בדבר הנאכל או הקרב. כמו כן, פשוט לגמ' שפסול טומאה

1. בגמ' לפנינו נזכר שמו של ר' אלעזר במפורש על הספק השני השלישי והחמישי, וברביעי: "רבה בר רב הונא מתני לה" בשמו של ר' אלעזר. על הספק הראשון ראה בהערה 3.

2. יצויין, שלסוגיה זו מקבילה בירושלמי ביומא פ"ו ה"ו, ויש מקום להרחיב בפירושה וביחסה לסוגייתנו, ומקוצר היריעה לא עסקנו בכך. כמו כן, לא התייחסנו לנקודות מיוחדות בסוגיה העולות מן הפירוש המיוחס ל"ח.

3. הנוסח לפנינו "ר' ירמיה", וכך הוא בתוס' לעיל להב, ד"ה ו"ש"מ. אבל בשטמ"ק מתקן: "ר' אלעזר", וכך מובא בדק"ס בשם כל כתבי היד וכן גם בדפוסים הישנים בתוס' הנ"ל, וזוהי גם גרסת המיוחס ל"ח.

4. לעניין פרה אדומה – עיין הל' פרה אדומה ד, יג, ו'ספר הליקוט' במהדו' פרנקל להל' פסוה"ק י"ט, ג.

5. סברה זו, שפסול לינה קשור לקלוקל הבשר, מבוארת בגמ' בשבועות י"א, שם נאמר שבקטורת אין פסול לינה "הואיל וצורתה בכל השנה כולה", ופירש רש"י: "אינה משנה את מראיתה" (ותוס' שם חולקים). לעומת זאת בשר שלן לילה אחד משנה את מראהו (רש"י פסחים לד, א ד"ה ותעובר ועגב, ד"ה תעובר, מנחות ה, א ד"ה תעובר, עבודה זרה סז, ב ד"ה לאו נותן טעם לפגם). בחתם סופר (פסחים מו, ב) הסביר בכך גם מדוע לחם הפנים אינו נפסל בלינה, בגלל הנס ששמר על טריותו. לעניין זה ראה גם מערכה מד הערה 2.

(ויקרא ד,יב), להוצאה מרשות לרשות בשבת: כשם שבשבת אין חיוב על הוצאה אלא אם כן עקר את החפץ מעל הקרקע ברשות אחת ואחר כך הניחו על גבי הקרקע ברשות אחרת – כך גם בהוצאת הפר, המוציאים אינם נטמאים אלא אם כן הניחו את הפר מחוץ למחנה. על פי זה מפרשת הגמ' שם את משנתנו: "היו סובלין אותו במוטות... הראשונים מטמאים בגדים", שמדובר דווקא בכגון שגררו את הפר על גבי הקרקע, ונמצא שכבר בשעה שיצאו הוא הונח בחוץ, אבל אם היה מוגבה – אין זו הנחה. ממילא, יש לדמות את הוצאת הפר לדיני שבת גם לגבי שיעור ההוצאה: כשם שבשבת המוציא אינו מתחייב עד שיוציא את כל החפץ ללא שיוור, כך גם המוציא את הפר אינו נטמא עד שיצא כולו ללא שיוור. ומשנתנו "היו סובלין" וכו' פירושה, שהראשונים יצאו עם כל הפר, ורק קצות המוטות נשארו בפנים¹⁰.

פר שחציו מחוץ לעזרה. הגמרא אומרת שבמצב זה הפר איננו נחשב כיוצא, אלא אם כן בחצי שבחוץ יש אבר שרובו בחוץ ומיעוטו בפנים, ואז הדבר ספק אם הרי זה כאילו רוב הבהמה בחוץ. לדעת רש"י, אם הפר נחשב כאילו יצא רובו - העוסקים בו נטמאים. תוספות והרמב"ם מפרשים את ההשלכה מספק זה בדרכים אחרות.

נחלקו הראשונים בשאלה, מהי ההשלכה ההלכתית המדוברת אם הפר ייחשב כמי שיצא רובו, ושלושה פירושים בדבר.

1. **פירוש רש"י:** רש"י (ד"ה מהו) כותב: "מי הוי יציאה לטמא את המתעסקין בהוצאת רובן". לדעתו, יציאת רוב הפר גורמת טומאה למתעסקים בהוצאתו, ולכן השאלה האם החלק היוצא נחשב כרוב יש לה השלכה על טומאת המתעסקים. כך פירש גם הראב"ד (הל' פסולי המוקדשין יט,ג, והוסף: "ומי שיש לו לב – יבין זאת"), והסביר בכסף משנה, שראיתו מכך שהבעיה החמישית, על פר שיצא וחזר, נאמרה במפורש לעניין טומאת המתעסקים בו. ועוד, שהספק כפי שהוצע על ידי רבה בר רב הונא להלן, שהסיבה להחשיב את הפר כרובו בחוץ היא מחמת שרוב העוסקים בו בחוץ, מלמדת שהספק הוא בדין העוסקים בו.

תוס' (ד"ה שיצא) שוללים את פירוש רש"י, מפני שלדעתם לא חלה טומאה על המתעסקים עד שיצא כל הפר מן העזרה, ולעניין זה איננו אומרים "רובו ככולו". ראיה לדבר הביאו מהגמ' בפסחים (פד,ב), המשווה את לשון יציאה שנאמרה בפריש הנשרפים, "והוציא את כל הפר"

10. ובהאי גוונא חייב המוציא גם בשבת, עיין תוס' בפסחים שם ד"ה בנגררין.

11. טעם הדבר, שבכל התורה כולה רובו ככולו, והיה ראוי גם בשבת לחייב על הוצאת רובו כהוצאת כולו ולומר שהמיעוט נגרר אחר הרוב, אבל יש סברה מיוחדת לומר שהמיעוט שעודנו ברשות הקודמת יחשב כנמצא במקומו מפני ששם נמצא בתחילה ומסתבר שזהו מקום הראוי לו. ברם, בפריש הנשרפים, שחובה להוציאם, עיקר שייכותם היא לרשות שאלה או מוציאים אותם, ולכן המיעוט שבפנים נגרר אחר הרוב.

פריש הנשרפים נגררים על הארץ. הגמ' בפסחים (פה ע"ב) מדמה את גדי הוצאת הפריש להוצאה מרשות לרשות בשבת, וקובעת שכשם שהמוציא מרשות לרשות אינו חייב עד שיניח - כך גם בהוצאת הפריש אין טומאה ללא הנחה. לפיכך העמידה את משנתנו, האומרת שבמהלך הוצאת הפר הראשונים שיצאו נטמאים, בפר הנגרר על הארץ, והוא נחשב כמונח. תוספות מסיקים מהשוואה זו להלכות שבת גם על שיעור ההוצאה, שאין טומאה עד שיוציא את כל הפר. הרמב"ם והמאירי פסקו שלא כסוגיית הגמרא בפסחים.

באחרונים תירצו את קושיית תוס' באופנים שונים: הוצאת הפריש הושוותה להוצאה מרשות לרשות רק לעניין ההנחה, אבל לעניין הצורך להוציא את כל הפר אין לדמות ביניהם (טהרת הקודש וחמדת דניאל)¹¹. או שאף לעניין ההנחה אין הלכה כסוגיה שם, ואין לדמות הוצאת פריש להוצאת שבת¹².

12. הרמב"ם השמיט את האוקימתא בנגררין, ותמה על כך במשנה למלך (הל' פרה אדומה ה,ה), והמאירי בפסחים שם כתב במפורש שאין הלכה כאוקימתא זו, ולא ביאר מדוע. בקרן אורה הביא מקור לכך מהספק בסוף הסוגיה כאן על פריש שיצאו וחזרו, וכפי שמעמידה אותו הגמ', שהפר נמצא בעזרה, ונושאי הפר עומדים מבחוץ וגוררים אותו במוטות, והספק הוא האם כבר בעודו בעזרה הוא מטמא אותם, מאחר שכבר היה בחוץ. בהלכות שבת, הרי זה פשוט שהמוציא לרשות הרבים ומחזיר לרשות היחיד ושב וגורר את החפץ החוצה לכיוון רשות הרבים אינו מתחייב על גרירת החפץ עד שיוציאו לרשות הרבים. ומכאן למד הרמב"ם שאין הלכה כאותה

את הפר, למרות שאת הספק הקודם פירשו על מקום שריפתו כשנפסל (ובחק נתן כתב שהדיון בתוס' בדיבור זה הוא על פי פירוש רש"י לעיל).

המפרשים מבררים מהי המציאות המדוברת והיכן נמצא הפר. מלשון הגמ' "בית רוב מתעסקין אולינן או בית בהמה" ניתן להבין שרוב הפר בפנים, וכך יש כאן שני מיני רוב מנוגדים, והספק הוא מי מהם קובע. תוס' תמהים על כך, שכן הדבר פשוט שכאשר הפר בפנים – עדיין לא נטמאו הנושאים אותו, "כדמוכח כולה שמעתין"¹⁶. לפיכך פירשו ש"בית בהמה" אין פירושו שיש במקרה זה רוב בהמה לצד מסוים, אלא כוונת הגמ' לשאול האם בכלל יש להתחשב ברוב העוסקים, או שאנו מתחשבים רק ברוב הבהמה. משתמע, אפוא, שמדובר כשהפר נמצא חציו בחוץ וחציו בפנים, ולכן מבחינת הבהמה אין בידינו להכריע, אלא רק מבחינת העוסקים בה: האם בגלל שרובם בחוץ הפר נחשב כבחוף לעניין טומאתם של העומדים בחוף¹⁷. לעומת זאת, משנתנו: "יצאו הראשונים... הראשונים מטמאים בגדים והאחרונים אינם מטמאים בגדים" עוסקת במצב שרוב הפר יצא (לדעת רש"י, ולדעת תוס' לעיל – כולו).

הרמב"ם (הל' פסוהמ"ק יטג) כתב במפורש כצויר זה: "אם נשאום חמשה להוציאן ויצאו שלושה ונשארו שניים, והוציאו השלושה חצי הבהמה - הרי אלו נפסלו מספק". ופירש את הספק כדרכו לעיל, האם כשיצאה באופן זה לפני זריקת הדם נפסלה ביוצא.

ה. פר שיצא וחזר

כשהפריים הוצאו והוחזרו, מסתפק ר' אלעזר האם מכיוון שיצאו כבר ראויים הם לטמא, או שמא הועילה חזרתם לבטל את דין יציאתם. הספק הוא על אלו שישובו ויוציאו אותם, האם הפריים מטמאים אפילו בהיותם בעזרה, משום שכבר יצאו. הגמ' מבינה תחילה שגם האנשים המוציאים אותם בפעם השנייה נמצאים בעזרה, והספק הוא האם ייטמאו כבר בהיותם בתוכה, ועל כך תמה רבינא, שכן הפסוק "ואחר יבוא אל המחנה"¹⁸ מוכיח שטומאת העוסקים

2. פירוש שני ברש"י: רש"י בד"ה או דלמא כותב: "ולא היא יציאה, ואם נטמא הפר - שורפו בפנים", וכך גורס השטמ"ק (אות לא) אף בדברי רש"י בתחילת הסוגיה: "אם נטמא שורפו בהר הבית, כדנתי לוי"¹³. על פי פירוש זה, הגמ' מניחה כדעת לוי, שכאשר הפר נפסל בתוך העזרה, אפילו היה זה אחרי זריקת הדם – ישרף בפנים, ורק הנפסל מחוץ לעזרה ישרף בהר הבית. הספק הוא כשהפר נפסל במהלך יציאתו, כגון שנטמא, ואם רובו כבחוף – ייחשב כנפסל בחוף, ששריפתו בהר הבית. כך מפרשים תוס': "דמבעיא ליה לעניין לשורפו בפנים"¹⁴.

3. פירוש הרמב"ם: הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יטג) כותב: "פריים ושעירים הנשרפים יש בהם ספק אם הלינה, והיציאה קודם שהגיע זמנם לצאת, פוסלת בשרן... וכן אם יצא חצי הבהמה ברוב אבר, [יש בהם ספק] אם מחזיקין אותן ביוצא, הואיל ויצא רוב האבר, או עדיין אינן יוצאין, שהרי לא יצא רוב הבהמה. לפיכך נפסלו מספק וישרפו בעזרה". לא מדובר כאן שבמהלך היציאה אירע פסול כלשהו, אלא עצם היציאה היא הפוסלת. הדיון הוא על הצד שיציאה קודם זמנה פוסלת, ונמצא שזהו ספק ספיקא: ספק אם היציאה פוסלת, ואפילו אם פוסלת – ספק אם יציאה זו, של חצי הבהמה ובו רוב אבר, נחשבת כיציאה¹⁵.

בקרבן אורה הקשה, שבפסול יוצא, הנלמד מ"ובשר בשדה טרפה" (שמות כב,ל, עיין לעיל פב,ב), ראוי לפסול כל מה שיצא מהעזרה, אפילו מיעוט הבשר (כפי שמצאנו בחולין סח,א לגבי יציאת יד העובר בלבד). ותירץ, שמה שיצא – בוודאי נפסל, והספק הוא האם יציאת הרוב פוסלת גם את המיעוט שנשארו בפנים.

ד. יציאת רוב נושאי הפר

רבה בר רב הונא שנה את ספקו הקודם של ר' אלעזר באופן אחר: כאשר רוב האנשים העוסקים בו כבר יצאו, האם בכך נחשב הפר כמי שיצא? בפשטות, הדיון כאן עוסק באותה שאלה דלעיל, לכל מפרש כשיטתו. ברם, תוס' (ד"ה או דלמא) מציינים שהנפקא מינה היא לטומאת הנושאים

סוגיה, המשווה הוצאת פרים להוצאת שבת. תירוצו אחר באבן האזל (הל' מעשה הקרבנות יטג): מכיוון שהאוקימתא "בנגרין" דחוקה, ולא הוזכרה בסוגיה כאן ובימא על הוצאת הפריים הנשרפים, אלא בסוגיה צדדית בפסחים, סובר הרמב"ם שסתמא דגמ' איננה סבורה כאוקימתא זו (לשון בעל אבן האזל: "זה מצוי טובא בשיטת הר"ף, דאין סומכין על שינויי דחיקי"), ולדעתה הוצאת הפריים אינה דומה להוצאת שבת. וכתב טעם לחלק, שמכיוון שחובה להוציא את הפר חוץ לג' מחנות – מסתבר שהדין שהמוציא ממחנה אחד כבר נטמא לא נאמר דווקא במי שמניח במחנה השני, שהרי אינו מיעד להיות מונח שם (כעין הטעם בהערה הקודמת לחלק לעניין הוצאת רוב).

13. יש שכתבו שד"ה או דלמא הוא הגהה שנוספה בפירוש רש"י (חק נתן ופנים מאירות), אבל מהנוסח בשטמ"ק נראה שרש"י פירש את שני הספקות בצורה אחידה, אלא שחזר בו, ובנדפס לפנינו שולבו מהדורות שונות שלו.

14. כך פירשו דבריהם בצאן קדשים וברכת הזבח ועוד. הר"י קורקוס והכסף משנה (הל' פסולי המוקדשין יטג) פירשו את תוס' כדעת הרמב"ם להלן, ובאחרונים הנ"ל דחו דבריהם.

15. לכאורה על פי דרכו הידועה של הרמב"ם לפסוק כ"אם תמצא לומר" ולהחשיב זאת כפשיטת הספק, ראוי היה לפשוט מכאן את הספק הקודם, שיציאה פוסלת.

ברם, יש להבדיל בין מקום שבו ה"אם תמצא לומר" מפורש בגמ', אזי הוא נחשב כפשיטת הספק הראשון, לבין מקום שאינו מפורש (עיין אנצ"ת ערך 'אם תמצא לומר' ציון 15 והלאה).

16. כך מבואר בגמ' להלן על פר שיצא ושוב הוחזר וכעת מושכים אותו מבחוץ, שרק משום שהפר כבר היה בחוף יתכן שהמושכים טמאים, אבל מי שעומד בחוף ומושך פר שטרם הוצא – טהור.

17. אלה שבפנים בוודאי טהורים, כדברי הגמ' לקמן: "הא בעינא 'ואחר יבוא אל המחנה' וליכא", ומכיוון שהספק על טומאת אלו שבחוץ – לא יתכן שמדובר שרוב הבהמה או כולה בחוף, כי בזה פשיטא שאלו שבחוץ טמאים, ככתוב במשנה. לפיכך פירש ב'מים קדושים' שהבהמה מחצה על מחצה, וכן משמע בחק נתן הנ"ל, הכותב שתוס' כאן הולכים בשיטת רש"י לעיל, שהטומאה חלה גם בטרם הוצא כל הפר. בקרבן אורה פירש אחרת, שכל הבהמה בחוף, ובמקרה זה פשוט שהראשונים שיצאו – נטמאו, והספק האם האחרונים עדיין טהורים, מאחר שהם בפנים, או שהם נגררים אחר רוב העוסקים. נראה שלדעתו הגמ' כאן איננה סוברת כדברי רבינא להלן, שמי שבתוך המחנה אינו נטמא מהפריים.

18. כך לשון הגמ' לפנינו, וכן ברש"י ובמיוחס לר"ח ובראב"ד בהל' פרה אדומה ה,ה. מצינו בתורה שני פסוקים בלשון זו: האחד בנוגע לטהרת המצורע (ויקרא יד,ח),

שמוציאים אותנו בפעם השניה. נראה שרש"י גם רומז מה גרם לגמ' לעבור מן ההבנה הראשונה בספק אל ההבנה השניה, באומרו: "ופרכינן אלא ר"א... דכיון דבהכי תליא מילתא, מכי נפק קרינא ביה יכבס בגדיו". פירושו: הלימוד של רבינא מ'ואחר יבוא אל המחנה" מוכיח שני דברים: האחד, שמי שנמצא בתוך העזרה – לא נטמא (ובכך נסתרת ראיית ר' אבא בר ממל מהמשנה); והשני, שמי שהוציא ממנה – נטמא ללא יכולת לתקן זאת (ובכך נסתרת ההבנה הראשונה של הגמ' בספקו של ר' אלעזר).

הרמב"ם (הל' פרה אדומה ה,ה) כתב כתוס' (וכמסקנה על פי רש"י) שהספק הוא לגבי טומאת אלו שיוציאו להבא. הראב"ד שם מעיר, שהלשון "כיון דנפקי להו איטמו להו או דילמא כיון דהדור הדור", לשון עבר, משמעה שהדיון על אלו שכבר נטמאו (כהבנת רש"י בתחילה), ואילו לפירוש הרמב"ם ראוי לגרוס "מיטמו", לשון הווה. נראה מהראב"ד שלדעתו יש אפשרות לפרש גם את מסקנת הסוגיה על פי הבנה זו (ולא כרש"י), ומכל מקום, מסקנת הראב"ד ש"הפירוש שכתב הוא נוח לי משלנו".

הכרעת הרמב"ם בספקות

הרמב"ם פוסק בכל אלו שהדבר ספק, כלשונו בהל' פסולי המוקדשין (יט,ג) הנ"ל: "פרים ושעירים הנשרפים יש בהם ספק אם הלינה והיציאה קודם שהגיע זמנם לצאת פוסלת בשך... לפיכך פוסלין אותן להחמיר וישרפו בעזרה. וכן אם יצא חצי הבהמה ברוב אבר אם מחזיקין אותן ביוצא... לפיכך נפסלו מספק וישרפו בעזרה". כמו כן פסק באשר לספק האחרון, ש"הרי הוא ספק טמא" (הל' פרה אדומה ה,ה). יש בדברי הרמב"ם כמה נקודות מיוחדות:

א. הספק בפסול יוצא – בגמ' נאמר שהספק אליבא דריש לקיש בלבד, ואילו לדעת ר' יוחנן, הסובר שמה שסופו לצאת אינו נפסל ביציאתו טרם זמנו – גם בשר הפרים אינו נפסל ביוצא. אם כן, מאחר שהרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין א,לב) פסק כר' יוחנן – ראוי היה לפסוק שגם בשר הפרים אינו נפסל ביוצא! התירוץ המקובל באחרונים הוא, שעל פי מסקנת הגמ' (פט,ב) שר' יוחנן מכשיר אפילו אימורים שיצאו קודם זריקה, הרי שסברתו להקל איננה מהטעם "הואיל וסופו לצאת", אלא זוהי סברה מיוחדת בקדשים קלים, שקודם הזריקה הקדשים הקלים טרם נתקדשו להיפסל ביוצא, ובקדשי קדשים עדיין ראוי לפסול ביוצא²⁰. וכך מובן יותר, שר' אלעזר מסתפק על פי דעת ר' יוחנן רבו, ולא על פי דעת ריש לקיש דווקא.

20. לחם משנה הל' מעשה הקרבנות ז,ג; מעיל שמואל; קדשי דוד; חזון איש זבחים ו,ו. בלחם משנה שם הסביר לפי דרך זו גם את הגמ' כאן באופן שונה מרש"י: אין כוונתה לומר שלפי ר' יוחנן הדבר ברור שבשר הפרים היוצא כשר, אלא כוונתה שמקום הספק הוא לא רק אליבא דר' יוחנן, המקל בקדשים קלים ויש להסתפק האם החמיר בקדשי קדשים, אלא אפילו אליבא דריש לקיש, המחמיר בקדשים קלים, שמה כאן יקל כי סופם לצאת חובה. יש להעיר, שלשיטת תוס' (כו,א ד"ה דילמא) מסקנת הגמ' צ,א שאימורים שיצאו לפני הזריקה פסולים (עיין מערכה רעד), ולפי זה טעמו של ר' יוחנן לקולא בבשר קדשים קלים הוא אכן "הואיל וסופו לצאת".

בפרים הנשרפים נאמרה רק על מי שנמצא מחוץ לעזרה. לפיכך מסיקה הגמ', שהספק הוא על אנשים העומדים מחוץ לעזרה ומושכים את הפר הנמצא בפנים בעזרת מוטות, האם מכיוון שהפר כבר היה בחוץ הוא מטמא אותם כאילו כבר הוציאוהו.

כגון דנקיטי לה בבקולסי. לפי מסקנת הגמרא, הדבר פשוט שמי שעומד בתוך העזרה ומוציא את הפר אינו נטמא מחמתו, אפילו אם הפר כבר היה בחוץ והוחזר פנימה. הספק הוא, אפוא, על מי שעומד מחוץ לעזרה ומושך את הפר הנמצא בפנים, האם מכיוון שהפר כבר היה בחוץ – הוא מטמא את העומדים מבחוץ ומוציאים אותו.

ביאור זה לספק של הגמ' בהוה-אמינא הוא על פי תוס'. רש"י הסביר את ההוה-אמינא אחרת, וכתב (ד"ה שיצאו): "קסלקא דעתך לענין טומאת בגדים של אלו שהוציאום קמיבעיא ליה", כלומר, הספק הוא האם ההחזרה מועילה לטהר את אלו שכבר הוציאו ונטמאו. ועל כך תמהים תוס' (ד"ה או): "אטו מחיצות עזרה מקוה טהרה?!", ולדעתם לא יתכן לטהר את אלו שכבר נטמאו, ולפיכך פירשו כאמור, שהדיון הוא האם אלו שעוסקים בהוצאה המיוחדת של הפר מן העזרה נטמאים כשהפר עודנו בעזרה¹⁹.

גם רש"י מודה שלפי מסקנת הגמ' אלו שהוציאו לא יטהרו למפרע, שכן כתב (ד"ה ופרכינן): "ואי אהדרינהו ואתו אחריני לאפוקינהו, אפילו חשבת להו מוציאיין – לא מטמאו הנך בתראי עד דנפקי", ומשתמע שהראשונים טמאים ללא ספק. נראה שהוכרח לכך על פי דברי הגמ' במסקנה: "אלא ר' אלעזר היכי בעי לה... בבקולסי", ממנה מוכח שהספק איננו על טומאת הראשונים שהוציאוהו, אלא על אלו

19. ותוס' ד"ה או וד"ה פרים ניתן להבין שיש בו שני פירושים שונים, וכתבו אחרונים שהיינו הך, אלא שהשני מפרש ומבאר יותר את הראשון (חק נתן, עולת שלמה, טהרת הקודש; אך עיין בצאן קדשים).

לשריפה לעולם, אפילו לא נפסלו". בדרך כלל, דברים הנפסלים מחמת הספק טעונים המתנה לפני שריפתם, כדברי הרמב"ם בהלכה הקודמת, כדי שלא לאבד קרבנות כשרים בידיים, ואילו בספקות אלו אין צורך להמתין, כי בלאו הכי הם מיועדים לשריפה בחוץ. לכאורה אין צורך לטעם זה, שכן בלאו הכי יש ספק האם לינה מועילה לפוסלים, ומה תועיל המתנה? אולם הרמב"ם הולך לשיטתו (הל' פסולי המוקדשין ו,כ), ופירוש המשנה פסחים ז,ט ושקלים ז,ג) ש"עיבור צורה" פשוטו כמשמעו, המתנה עד שצורת הבשר עוברת ומתקלקלת, והדבר מועיל אף לבשר הפרים לבטל ממנו דין בשר קדשים (מקדש דוד סי' יז,ד).

סיכום

בגמ' מופיעים כמה ספקות בהלכות הפרים והשעירים הנשרפים: א. האם נפסלים בלינה. ב. האם נפסלים ביציאה מהעזרה לפני זריקת הדם. ג. כשיצא חצי מן הפר, וחצי זה כולל אבר שרובו כבר בחוץ, האם הפר נחשב כבחוץ. נחלקו ראשונים בהשלכה מכך שיחשב כבחוץ, ושלוש דעות בדבר: רש"י – הוא מטמא את נושאו. תוס', ופירוש שני ברש"י – אם נפסל באותה שעה דינו כנפסל בחוץ, ונשרף בהר הבית (ולדעתם אינו מטמא את נושאו עד שיצא לגמרי). רמב"ם – מדובר ביציאה לפני זריקת הדם, ויציאת רובו פוסלתו. ד. כשיצאו רוב נושאי הפר, האם דינו כמי שיצא, לעניינים הנ"ל (כל אחד כשיטתו). ה. כשהפר יצא ואחר כך הוחזר לעזרה, ושוב הוצא על ידי אנשים העומדים מחוץ לעזרה ומושכים אותו, האם הוא מטמא אותם כבר בהיותו בעזרה (תוס' רמב"ם ומסקנת הראב"ד). לדעת רש"י הגמ' העלתה אפשרות שהחזרת הפר מועילה אף לטהר למפרע את הראשונים שהוציאוהו, אבל גם לדעתו לפי מסקנת הסוגיה הדבר ברור שהם טמאים.

הרמב"ם פסק שכל אלו הם ספק. יש בכך חידוש לגבי הספק השני, שכן פשטות הגמ' שלדעת ר' יוחנן יציאה אינה פוסלת, כשם שהכשיר קדשים קלים שיצאו קודם זמנם. הרמב"ם מחדש עוד, שמחמת הספק יש לשרוף את הפרים הללו בעזרה דווקא, ואפילו אם יצאו ממנה. עוד כתב, שניתן לשרוף מיד ללא המתנה ל"עיבור צורה".

מערכה ערה. טומאת אוכלין בחטאות המטמאות (קה,א)

אלא בגלל עיסוק מסוים בהם: הוצאת הפרים והשעירים הנשרפים לשריפתם, השריפה עצמה, שריפת הפרה האדומה, ושילוח השעיר לעזאזל. קבוצה זו נקראת בדברי הרמב"ם (בהקדמה לסדר טהרות, מהדו' מוסד הרב קוק עמ' יא): "טומאת החטאות". והחמירה התורה בקבוצה זו, שאדם

ב. ההכרעה שמחמת הספק יש להחמיר ולשרוף בעזרה – מדוע זוהי החומרא, יותר מאשר שריפתם בחוץ? הרי לכאורה לפנינו שני חיובים מנוגדים: אם הם כשרים – מצוה לשרוף בחוץ לג' מחנות, ואם הם פסולים – מצוה לשרוף בעזרה. ולכאורה יש עדיפות לשריפה בחוץ, שכן זהו עניין מהותי במצות שריפתם של הכשרים, בעוד שריפת הפסולים יכולה להתקיים גם מחוץ למקדש (כפי שמצאנו בשריפת פסולים בהר הבית), וקיומה במקדש הוא דין נפרד שאיננו מהותי בה (קושיית הגרי"ז). בחזון איש (סי' ו,ו) מסביר את העדפת השריפה בעזרה, שעל הצד שהם פסולים, וטעונים שריפה בעזרה, ההוצאה ממנה שלא לצורך היא ביזוי קדשים (נראה שכוונתו שההוצאה היא ביזוי בידיים, ו"שב ואל תעשה עדיף").

ג. שריפת פסול יוצא בעזרה – קושי מיוחד קיים בפסק הרמב"ם לגבי פסול יוצא, שישירף בעזרה, וכך כתב גם בהל' מעשה הקרבנות (ז,ג): "שלושה מקומות לשריפה: אחד בתוך העזרה... אם אירע בהן פסול, בין לפני זריקה בין לאחר זריקה, כגון שנטמא או שיצאו חוץ לעזרה עד שלא הגיע זמנן לצאת". הרי כשיצא מן העזרה ונפסל בכך – יש לשרוף בהר הבית, כדברי הברייתא של לוי: "ובית הדשן אחר היה בהר הבית, ששם שורפין פרים... שאירע בהן פסול ביציאתן"! אמנם ניתן לפרש שהכוונה ליציאה אחרי הזריקה דווקא, וכשיצאו קודם הזריקה – יוחזרו לעזרה וישרפו שם, אבל בגמ' לא משמע כן, שהרי כשדנה בשאלה האם יש פסול יוצא ניסתה לפשוט מדברי לוי ולפרש ש"פסול ביציאתן", הבבא העוסקת בשריפה בהר הבית, הוא פסול יוצא לפני הזריקה! וכך מפורש בשטמ"ק (אות כח): "ופסול קודם זריקה דתני בה דשריפתה בעזרה – בשאר פסולים מיורי, ולא בפסול יוצא".

בליקוטי הלכות סובר שהרמב"ם גורס בגמ' אחרת, שניסתה לפשוט מהרישא בברייתא של לוי, "שאירע בהן פסול" בלא "ביציאתן", וישרפו בעזרה, ואת הבבא הזו ניסתה להעמיד בפסול יוצא. ולגרסה זו מוכח כרמב"ם, שהיוצא לפני הזריקה נשרף בעזרה²¹.

ד. הרמב"ם מוסיף בסוף ההלכה: "ויראה לי שאין אלו צריכין להמתין עד שתעבור צורתן, הואיל והן עומדין

"אב טומאה" הוא טומאה בדרגה חמורה, המטמאת אדם וכלים (בבא קמא ב ע"ב). בדרך כלל, אבות הטומאות שנאמרו בתורה מטמאים את הנוגע בהם, או גם את הנושא אותם (כלים פ"א משניות א-ד). בחלק מאבות הטומאות, חידשה התורה, שאינם מטמאים אדם וכלים בנגיעה בהם,

21. אולם בכתבי היד לא מצאנו עדות לנוסח זה. ועיין במיוחס לר"ח, שפירש את הסוגיה בדרך אחרת, שיש בה דמיון מסוים לשיטת הרמב"ם, כפי שהעיר המהדיר שם.